

- розширення асортименту продукції за рахунок інноваційної продукції;
- запровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій;
- використання інноваційних логістичних схем;
- створення ефективної системи нагляду за якістю продукції.

**Висновки.** В процесі даного наукового до-

слідження проведено оглядовий аналіз стану розвитку підприємств плодоовочевої консервної промисловості в Одеській області; систематизовано особливості технологічного процесу виробництва консервів. Також визначено основні напрями стратегічного розвитку консервної галузі. Кожний із вищевказаних напрямків потребує розробки відповідного організаційно-економічного забезпечення, чому і будуть присвячені наші подальші дослідження.

### Література

1. Автофій Н. М. Проблеми розвитку плодово-овочеконсервних виробництв в сучасних умовах економіки України / Н. М. Автофій // Проблеми матеріальної культури. Економічні науки. – С. 109-112. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua>
2. Басюркіна Н. Й. Стратегія економічного розвитку галузей харчової промисловості (на прикладі плодоовочевої консервної промисловості України) / Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.01 «економіка промисловості» / Н. Й. Басюркіна. – Одеса, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – 2006. – 24 с.
3. Крисанов Д. Ф. Якість і безпечність харчової продукції / Д. Ф. Крисанов. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://abookz.com/book\\_141\\_page\\_2](http://abookz.com/book_141_page_2)
4. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
5. Онищенко К. М. Зростаюча роль харчової промисловості в економіці Криму та шляхи підвищення ефективності роботи її підприємств / Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «економіка сільського господарства і АПК» / К. М. Онищенко. – Сімферополь, Кримський державний аграрний університет. – 1999 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua>
6. Топіха В. І. Сучасні тенденції розвитку і напрями підвищення ефективності функціонування агроформувань Херсонської області / В. І. Топіха, С. В. Білоусова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2010. — Вип. 1 (52). Т. 1. — С. 48-55.
7. Шаповалова О. І. Вплив глобальних та регіональних тенденцій на зовнішню політику України // Щорічник «Зовнішня політика України 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети», §1 (Розділ I), К.: Стилос, 2011. – С. 7-24.
8. Статистичний щорічник Одеської області за 2010 рік. – Одеса : Головне управління статистики, – 2011. – 540 с.
9. Скляр Л. Б. Проблеми екологізації діяльності підприємств харчової промисловості / Л. Б. Скляр // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса, 2010. – Вип. 40. – С. 394-397.
10. Какутич Е. Ю. Устойчивое развитие и экологическая безопасность общества в экономических трансформациях. Монография / Е. Ю. Какутич // под редакцией проф. Е. В. Хлобыстова. – Симферополь. Предприятие Феникс, 2010. – 585 с.



УДК 338.24.

**КОЗАК К.Б., канд. екон. наук, доцент**  
Одеська національна академія харчових технологій

## ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Й ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню продовольчої безпеки держави та її регіонів.

**Ключові слова:** безпека, продовольча безпека, продовольча незалежність, економічна безпека, національна безпека

The article is devoted to the food security of the state and its regions.

**Keywords:** security, food security, food sovereignty, economic security, national security

**Вступ.** Трансформація економічної системи в Україні гостро поставила перед державою завдання забезпечення національної безпеки у всіх її проявах, включаючи, насамперед, продовольчу безпеку. Це зумовлено не лише переходом до ринку як відкритої господарської системи, але й появою цілого комплексу нових дестабілізуючих інституціональних і господарських процесів, що підривають економіку країни. У першу чергу, до них варто віднести значне падіння рівня життя.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження змісту поняття економічної безпеки держави висвітлені в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Л. Абалкін, В. Білоус, О. Бандурка, О. Барановський, І. Бінько, В. Геєць, С. Глаз'єв, Б. Гриєр, В. Духов, М. Ермошенко, Я. Жалило, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, В. Манилов, Г. Маховський, С. Мердок, В. Мунтіян, Н. Нижник, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, К. Петрова, В. Сенчагов, Р. Ситник, А. Сухоруков, Я. Тимберген, І. Червяков, В. Шлемко, Д. Фишер, В. Ярочкин та ін.

**Постановка завдання.** Основною метою статті є дослідження національної продовольчої безпеки.

**Результати.** Сьогодні в Україні стан із продовольчим забезпеченням досить складний, споживання продовольства на душу населення скоротилося майже на 35 %.

При цьому в ході ринкових змін забезпечення продовольчої безпеки не відносилося до розряду пріоритетних завдань, і лише останнім часом ситуація почала змінюватися. Недооцінка цієї найважливішої сфери життєдіяльності сприяла, поряд з різким наростанням раніше існуючих, появі нових загроз у даній сфері. На даний час гострота продовольчої проблеми додатково зростає у зв'язку із глобальними кліматичними й соціальними тенденціями, які формуються у світі (обмеженість водних ресурсів, вплив екології на врожайність та ін.), а також світовою фінансовою кризою.

У цілому, проблему забезпечення продовольчої безпеки не можна характеризувати як властиву винятково певній країні. З нею постійно зіштовхується практично будь-яка держава, незалежно від рівня її політичного й соціально-економічного розвитку. Однак сприймати зазначену проблему як важливий елемент національної економічної безпеки почали лише 35-40 років тому.

Першим великим заходом, присвяченим даній проблемі, стала всесвітня конференція 1974 р., скликана під егідою Продовольчої й сільсько-господарської організації (ФАО) ООН. Саме цього року в офіційну практику вводиться й сам термін «продовольча безпека». В 1996 р. на черговій всесвітній конференції в Римі за даною проблематикою було сформульоване саме те трактування (втім, воно не стало остаточним для ФАО), що найбільше часто цитується при розгляді питань, пов'язаних із продовольчою безпекою. Воно визначає її як стан «коли всі люди завжди мають фізичний і економічний доступ до безпечного й поживного продовольства в кількості, достатній для

задоволення своїх потреб і переваг у їжі, в обсягах, необхідних для активного й здорового життя» [3].

Наведене визначення продовольчої безпеки й умов її забезпечення створило основу для появи різних теоретичних підходів до вирішення завдання по їх виконанню, що застосовувалися на практиці, насамперед, у кризових ситуаціях, викликаних дестабілізацією продовольчого ринку [7].

Завдяки цьому, вивчення таких факторів, що несуть загрозу продовольчій безпеці, як голод і неврожай, відступили на другий план, уступаючи місце дослідженню їх причин – соціально-політичним умовам і загальноекономічному стану [4].

В результаті, у розглянуте визначення був внесений важливий соціальний момент і у звіті ФАО за 2001 р. продовольча безпека трактувалася як стан, «коли всі люди завжди мають фізичний, економічний і рівний із соціальної точки зору доступ до безпечного й поживного продовольства в кількості, достатній для задоволення своїх потреб і переваг у їжі, в обсягах, необхідних для активного й здорового життя» [14].

На основі цього був розроблений так званий «двоїстий підхід» до забезпечення продовольчої безпеки, спрямований на одночасний розвиток виробничих потужностей сільського господарства й забезпечення доступу малозабезпечених верств населення до продовольства [12].

Нещодавно дослідниками була звернена увага на етичний і юридичний аспекти проблеми забезпечення продовольчої безпеки. Експерти ФАО вважають, що сьогодні у конституції 40 країн зазнає утисків право людини на одержання необхідного обсягу їжі, а в ще 54 державах це питання потребує вирішення на законодавчому рівні [11].

В 2004 р. ФАО, посилаючись на Декларацію про права людини, випустило ряд вказівок щодо цього питання [8].

Традиційно дослідниками виділяється шість основних умов забезпечення продовольчої безпеки держави:

- фізична доступність продовольства – наявність продуктів харчування на всій території світу, регіону, або країни в кожен момент часу в кількості й асортиментах, що відповідає платоспроможному попиту;
- економічна доступність продовольства – рівень доходів споживачів незалежно від соціального статусу й місця проживання, що дозволяє здобувати продукти харчування принаймні на мінімально необхідному рівні;
- сталість харчування й стабільність продовольчого ринку – визначається обсягами виробництва й запасів сільськогосподарської продукції, сировини й продовольства, рівнем і динамікою попиту та пропозиції, а також цін на зазначені товари;
- якість харчування й безпека продовольства для споживачів – запобігання виробництву, реалізації й споживанню неякісних продуктів харчування, здатних завдати шкоди здоров'ю;
- самозабезпеченість продовольством – задоволення потреб населення в продуктах харчування за рахунок національного виробництва;

- продовольча незалежність – стан, при якому у випадку припинення постачання продуктів харчування з-за кордону не виникає продовольча криза [1].

Показники, які використовуються для оцінки продовольчої безпеки в масштабах однієї держави, досить різноманітні. Серед них найбільш часто використовують такі, як обсяги виробництва сільгосппродукції, витрати домогосподарств на продукти харчування і їх частку в загальних видатках, споживання калорій, структура харчування і її відповідність медичним нормам, коефіцієнти залежності від імпорту продовольства та ін. Застосовувані показники можна умовно розділити на ті, що відображають поточний стан продовольчої безпеки, й ті, що використовуються для подальшого прогнозу. Наприклад, державними органами в США досить часто використовуються два індикатори: показник різниці «Статус Кво» і показник різниці споживання. Перший відображає співвідношення планованих поставок продовольства на внутрішній ринок (внутрішнє виробництво разом з імпортом за винятком продуктів, що не використовуються для споживання населенням) до їхнього обсягу в базовий період, показуючи таким чином тенденцію, що змінюється. Другий – співвідношення поточних поставок продовольства на внутрішній ринок до їх мінімально необхідних обсягів.

Створювані на базі існуючих показників методики оцінки також різноманітні, а їх структура багато в чому залежить від поглядів тієї чи іншої держави, міжнародної організації або дослідника. Так, Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) виходить із того, що головними критеріями оцінки продовольчої безпеки є: фізична й економічна доступність продовольства, а також сталість харчування й стабільність продовольчого ринку. Грунтуючись на цьому її фахівці проводять групування й підбір потрібних показників [13]. Необхідно відзначити, що даний троїстий підхід найбільш часто використовується при аналізі ситуації, хоча можливі й інші варіанти [5].

Так, департамент сільського господарства США іноді оперує лише двома критеріями: доступність продуктів харчування та їх розподіл серед населення [6].

У Японії з кінця 50-х років ХХ ст. використовують такий показник, як самозабезпеченість продовольством, що розраховується офіційною японською статистикою як процентне співвідношення між вартістю створеної й спожитої в країні сільгосппродукції.

Для оцінки продовольчої безпеки на державному рівні ФАО досить часто систематизує існуючі показники в рамках продовольчого балансу (food balance sheets) [10] і огляди стану домогосподарств (household surveys) з подальшим математичним аналізом отриманої картини [9].

У масштабі країни проблема продовольчої безпеки тісно пов'язана із загальною доктриною національної безпеки. З погляду останньої, завдання по забезпеченню населення продовольством виступає лише одним елементом. Однак цей елемент фактично можна назвати основним, тому що він у значній мірі є

запорукою внутрішньої соціальної стабільності й стабільності правлячого режиму у випадку зовнішнього або внутрішнього катаклізму.

При цьому ступінь забезпеченості продовольчої безпеки будь-якої країни залежить як від базового потенціалу її сільськогосподарського виробництва, так і від визначення зазначеного поняття в офіційній доктрині держави. Тут, на наш погляд, багато чого обумовлено сутністю економічної науки, що займається дослідженням поведінки господарюючих суб'єктів при прийнятті рішень в умовах обмеженості ресурсної бази. Кожна держава сама вибирає, виходячи з існуючих можливостей, найбільш розумний рівень забезпечення продовольчої безпеки й шлях її досягнення. При цьому можливе проведення загальної класифікації держав залежно від їх підходів у даному питанні. Критерії досить різноманітні. Зокрема, розподіл на групи можна проводити за:

- ступенем економічного розвитку держав (розвинені; ті, що розвиваються; країни з перехідною економікою; найменш розвинені країни);
- роллю, яку вони відіграють на світовому продовольчому ринку (нетто-експортери або нетто-імпортери продовольства);
- територіальною площею (більші й малі країни);
- природно-кліматичними умовами (держави, розташовані в зоні стійкого або ризикового землеробства).

За іншим принципом сформовано підходи до проблеми забезпечення продовольчої безпеки в країнах, що розвиваються. У державах-експортерах сировини (як наприклад, більшість арабських країн), що володіють багатими мінеральними запасами, природні умови помітно обмежували можливості розвитку сільського господарства, роблячи його досить витратним. До 1980-их рр. вони повністю вичерпали потенціал екстенсивного шляху розвитку аграрного сектора. Інтенсифікація сільгоспвиробництва вимагала значних вкладень, які могли бути інвестовані в більш прибуткове промислове виробництво. З погляду поточної економічної вигоди активний розвиток аграрного сектора в цих країнах був недоцільним.

Державна доктрина продовольчої безпеки України почала створюватися практично з моменту здобуття незалежності в 1991 р. Процес формування її теоретичних основ і принципів відбувається досить важко й зайняв відносно довгий період часу. Фактично, еволюція поглядів керівництва України на проблему забезпечення продовольчої безпеки країни незавершена й на даний момент.

Одним з показників ефективної реалізації нової державної доктрини повинно було стати зміцнення системи продовольчої безпеки України. Відповідно, аграрному сектору повинна приділятися одна із ключових ролей в економічному розвитку, а основним показником успішності реалізації запропонованої стратегії є досягнення повної продовольчої самодостатності країни за рахунок активізації роботи населення й максимальної концентрації його зусиль на виконанні поставленого завдання.

Особливий наголос на розвиток сільського господарства в українській економіці теоретики пояснюють тим, що аграрний сектор забезпечує життєздатність самої моделі держави, побудованої на максимальному використанні можливостей природно-ресурсного потенціалу.

Слід зазначити, що в період 1991-1995 рр. під «продовольчою безпекою» українське керівництво розуміло лише самозабезпеченість країни необхідними сільгосппродуктами. У результаті, основна увага була сконцентрована винятково на збільшенні обсягів виробництва сільгосппродукції. Однак, уже до початку 2000-х рр. стала очевидною необхідність проведення комплексного планування, спрямованого на розвиток сільського господарства, його інфраструктури, села й пов'язаних з аграрним сектором галузей промисловості. Колишні методи забезпечення продовольчої безпеки явно себе не виправдали.

Сьогодні об'єктивно необхідними є три основних напрямки державної політики України в зазначеній сфері:

1. Досягнення повної продовольчої самозабезпеченості у виробництві так званих «стратегічних сільгосптоварів» (пшениця, ячмінь, рис, олійні, м'ясо, молочні продукти) з наступним перетворенням України у великого регіонального експортера даної продукції.

2. Формування сильного аграрно-промислового комплексу, стійкого до зовнішніх і внутрішніх загроз, заснованого на збалансованому розвитку всіх регіонів країни.

3. Формування зовнішньоторговельних умов забезпечення продовольчої безпеки.

Важливою спадщиною першого періоду існування незалежної України залишається пріоритетність самозабезпеченості (не по всіх, а лише по стратегічно важливих продуктах), що спричиняє загальну сконцентрованість уваги уряду на виробничому аспекті проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни, у той час як міжнародні організації сьогодні роблять головний акцент на її соціально-економічному й гуманітарному компоненті (рівна доступність продовольства для всіх, право людини на харчування).

Основний парадокс продовольчої проблеми полягає в тому, що, маючи значний природно-ресурсний потенціал для виробництва продуктів харчування, Україна не забезпечує потреби населення в продовольстві навіть на рівні фізіологічного мінімуму. Країна з багатим природно-ресурсним потенціалом сьогодні не здатна прогодувати своє населення, яке щорічно зменшується. Якщо в найближчому майбутньому Україна не почне ефективно розпоряджатися своїм природним потенціалом для вирішення продовольчої проблеми, то за неї це зроблять інші, що не раз уже доводив світовий досвід.

Слід зазначити, що подібний парадокс властивий не тільки Україні. Багато інших країн мають великі природні ресурси для розвитку сільськогосподарського виробництва, мають у своєму розпорядженні можливість вирощувати по два урожаї на рік, що дозволяє ряду дослідників говорити про

них, як про потенційну житницю людства. Однак саме вони в цілому виявляються не в змозі забезпечити своє населення продуктами харчування.

Разом з тим за роки економічних реформ в Україні вдалося впоратися з одним з головних негативних наслідків планової розподільчої системи – дефіцитом основних продуктів харчування на продовольчому ринку. Дійсно, у результаті реформ більшість громадян одержали можливість придбати ті продукти харчування, які раніше вони навіть не бачили. Однак, незважаючи на це, країна виявилася в ситуації продовольчої небезпеки, оскільки фізична доступність ще не означає доступність економічну, тобто бажання купити ще не означає платоспроможну можливість купити. Насичення продовольчого ринку супроводжувалося низьким рівнем задоволення раціональних потреб у продовольстві, ситуація з доступністю продуктів харчування всім верствам населення в цей період значно погіршилася.

Продовольча безпека, повинна включати два рівні виміру - мінімальний і рівень, що відповідає соціальним стандартам. Продовольчу безпеку на макро-, мезо- і мікрорівні характеризують наступні показники:

1. Обсяг споживання хлібопродуктів, м'яса й м'ясопродуктів, молока й молокопродуктів, яєць, риби й рибопродуктів, рослинного масла, цукру, картоплі, овочів і баштанних, фруктів і ягід у рік на людину.

2. Обсяг споживання у відсотках по відношенню до норм прожиткового мінімуму й соціальних стандартів.

3. Диференціація споживання продовольства по соціальних групах на душу населення.

4. Запаси зерна й інших базових видів продовольства в днях і у відсотках до річного споживання.

5. Частка імпорту продовольства в його сукупному споживанні по різних продуктових комплексах.

6. Обсяг поставок з інших регіонів стосовно власного виробництва.

7. Обсяг виробництва кінцевого продукту АПК в розрахунку на душу населення і його динаміка.

Вітчизняній продовольчій безпеці загрожує висока частка імпорту м'ясо-, молоко-, рибопродуктів, а також овочів, особливо в найбільш розвинених регіонах (ця частка скоротилася в 2000-2004 рр., але потім знову почала зростати), недостатність ресурсів основних видів сільгосппродукції (крім продовольчого зерна, олійної сировини, а в окремі роки – цукрового буряка) для забезпечення потреб населення більшості регіонів у продовольстві, невідповідність харчової цінності (вітамінів, мікроелементів, калорій) і особливо структури харчування ряду груп населення депресивних регіонів і мікрорегіонів раціональним і навіть мінімальним нормам.

Продовольча безпека на мікрорівні вимірюється на базі даних про обсяг споживання продовольства й доходи на рівні регіонів, у т.ч. окремих соціально-сімейних груп його населення.

Досягнення продовольчої безпеки країни й регіонів переважно за рахунок накопичення імпорتنних запасів приводить до згорання власного виробництва, переміщення інвестицій зі сфери аграрного виробництва в сферу торгівлі. Це не відноситься до міжрегіональних поставок зерна, цукру й інших транспортабельних продуктів, а також продуктів, що не вироблені у регіоні.

Зменшення частки імпорту готових продуктів харчування нерідко супроводжується зростанням імпорту сільськогосподарської сировини для виробництва продуктів харчування й частки посередницьких послуг закордонних фірм у її вартості. Тому важливо вимірювати частку імпорту у всьому продовольчому ланцюжку базових продукто-вих підкомплексів. Це означає можливість вимірювати не тільки прямий, але й непрямий вплив імпорту на стан агропродовольчого комплексу й економіку регіонів.

До числа основних напрямків підвищення продовольчої безпеки українських регіонів, на наш погляд, відносяться:

- інтенсивний розвиток і підвищення конкурентоспроможності АПК стосовно імпорту на базі розгорнутої оцінки природно-кліматичного й виробничого потенціалу регіону;
- збільшення реальних доходів населення, особливо його соціально незахищених груп на основі підвищення кваліфікації, зайнятості й продуктивності праці, а також цільового забезпечення соціальних установ, навчальних закладів, незаможних родин;
- сприяння експорту продовольчих товарів з високою доданою вартістю, а не сировини, що підлягає переробці в Україні, широке використання нетарифних методів регулювання імпорту;
- державна підтримка цін на сільгосп-продукцію за допомогою створення резервних фондів, субвенцій на розвиток інфраструктури й кредитування сільгоспідприємств, компенсації диспаритету цін на сільгосппродукцію й ресурси для її виробництва;

- розвиток регіональних кластерів по виробництву продовольства;

- створення загальнонаціональної системи інформації про стан регіональних і зовнішніх ринків продовольства.

**Висновки.** Головним напрямом підвищення продовольчої безпеки українських регіонів є інтенсивний розвиток і підвищення конкурентоспроможності АПК із урахуванням особливих природно-кліматичних умов даного регіону, а на цій основі – зниження конкурентоспроможності імпорту. Його адміністративне обмеження за допомогою заборонних тарифів і квот повністю не вирішує проблему [2].

Україна має можливість більш активно включитися в світогосподарські зв'язки АПК, тому що має значну частку світових посівних площ. Її східні й південні регіони розташовані ближче інших великих виробників сільськогосподарської продукції до азійських ринків, де попит постійно зростає. При цьому українська продукція більш екологічно чиста у зв'язку з меншим використанням хімікатів, гормонів і т.д.

У силу природно-географічних умов сільське господарство України має конкурентні переваги, проте, в силу політичної і економічної кон'юнктури, що склалася на світовому ринку, не може їх використовувати. Це вимагає більш високого рівня державної підтримки й технічної оснащеності сільського господарства. Диспаритет цін між сільськогосподарською продукцією й сільськогосподарською технікою, а також паливно-мастильних матеріалів у цих умовах неприпустимий і загрожує продовольчій безпеці регіонів України.

Досягнення економічної й соціальної рівноваги національного й регіональних продовольчих ринків являє собою кінцеву мету макроекономічного регулювання агросистеми й умову забезпечення продовольчої безпеки. У якості одного з істотних елементів продовольчої безпеки повинно виступати підвищення частки доходів виробників у ціні продукції й економічної доступності продовольства.

### Література

1. Аграрная политика / [А. П. Зинченко, В. И. Назаренко, В. В. Шайкин и др.]; Под ред. А. П. Зинченко. – М. : Колосс, 2004. – 304 с.
2. Бардаченко В. В. Регіональний розвиток та необхідність його інвестування / В. В. Бардаченко // Экономические инновации. – 2001. – Выпуск 11. – С. 32-35.
3. Римская декларация по всемирной продовольственной безопасности // АПК: экономика, управление. – 1997. - № 2. - С. 3-15.
4. Alinovi L., Pingali P., Sutton J. Food Security in Complex Emergencies: Building Food System Resilience. Rome, 2005. – 35 p.
5. Bailey L., Cogill B., Kenefick E., Mock N., Riely F. Food Security Indicators and Framework for Use in the Monitoring and Evaluation of Food Aid Programs. Washington, 1999. – 46 p.
6. Barichello R., Clay E. Trade Reforms and Food Security. Conceptualizing the Linkages. Rome, 2003. – 123 p.
7. Devereux S., Maxwell S. Food security in sub-Saharan Africa. London, 2001. – 44 p.
8. FAO Policy Brief. June 2006. Issue 2. - P. 2-8.
9. Frankenberger T. R., Maxwell S. Household Food Security: Concepts, Indicators, Measurement. A Technical Review. New-York, 2007. – 224 p.
10. Kabat L. Food Balance Sheets. A Handbook. Rome, 2008. – 128 p.
11. McClain-Nhlapo A. Implementing a Human Rights Approach to Food Security. Rome, 2004. – 86 p.
12. Stamoulis K., Zezza A. A Conceptual Framework for National Agricultural, Rural Development, and Food Strategies and Policies. Rome, 2003. – 64 p.

13. The Medium Term Impacts of Trade Liberalization in OECD Countries on the Food Security of Non-member Countries. Paris, 2002. – 124 p.
14. The State of Food Insecurity in the World. Rome, 2001. – 78 p.



УДК 338.246.025.2+664.76 (477)

НІКШИНА О.В., канд. екон. наук, докторант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса

## ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТВЕРДОЇ ПШЕНИЦІ ДЛЯ ВНУТРІШНЬОЇ ПЕРЕРОБКИ В УКРАЇНІ

Розроблено критерії бюджетної ефективності заходів державного регулювання. Обґрунтовано систему вимог та обмежень механізму стимулювання виробництва твердої пшениці для внутрішньої переробки, розраховано відтворювальний та податковий ефекти від реалізації заходу.

**Ключові слова:** бюджетна ефективність, система суміжних ринків, відтворювальні процеси, додана вартість товарів, податкові надходження

Developed criteria for budget efficiency of state regulation. Substantiated system the requirements and constraints of mechanism stimulate the production of durum wheat for inward processing, calculated the effects of reproduction and tax for realization of actions.

**Keywords:** budget efficiency, system of the adjacent markets, reproduction processes, value added goods, tax revenues

**Вступ.** Критерій ефективності інтегрованого товарного ринку передбачає продуктивність використання ресурсів у досягненні збалансованого (рівноважного) розвитку системи суміжних до релевантного ринків із забезпеченням пріоритету економічних інтересів держави та суспільства [1]. Проведені дослідження [2, 3] довели, що на практиці рівноважному розвитку системи суміжних до зернового ринків перешкоджають структурні та фінансові деформації відтворювальних процесів (далі – ВП). Структурні деформації зменшують або нівелюють взаємозв'язки та взаємодії між суб'єктами суміжних секторів і суміжних ринків, обумовлюючи скорочення обсягів товаропотоків між ринком зерна та нижньосуміжним ринком насіння зернових культур, між ринком зерна та верхньосуміжним ринком борошномельної продукції, між ринком борошна та верхньосуміжними ринками хлібопродуктів. Наслідком структурних деформацій ВП постає зростаюча сировинна орієнтація українського агроекспорту, скорочення обсягів виробництва хлібопродуктів із високою доданою вартістю (далі – ДВ), неефективне використання ресурсного і виробничого потенціалів ринку зерна та продуктів його переробки і, як наслідок, асиметричність розвитку системи суміжних до зернового ринків. У 1990 р. вітчизняні підприємства переробляли все вирощене зерно, виробляючи 7671 тис. т борошна, 6701 тис. т хлібобулочних і 360 тис. т макаронних виробів. У 2013 р. порівняно з 1990 р. обсяги виробництва борошна зменшилися на 66,1 %, хлібобулочних та макаронних виробів, відповідно, на 77,5 і 72,4 % [4, 5]. Сьогодні потужності борошномельних підприємств завантажені на 30 %, хлібопекарських – на 50-70 %, обсяги експорту борошна складають усього 1,2 % від зернового експорту, незважаючи на потенційні мож-

ливості ринку щорічно експортувати близько 3 млн. т продукції.

Проявом сучасних фінансових деформацій ВП на інтегрованому зерновому ринку (далі – ІЗР) України постають незбалансованість міжсекторного перерозподілу фінансових ресурсів, невідповідність отриманих доходів суб'єктами ресурсоутворюючих секторів створеній ними ДВ товару, порушення міжсекторних балансів цін, рентабельності продукції, продуктивності праці тощо. Подолання сучасних деформацій ВП та забезпечення рівноважного розвитку системи суміжних ринків актуалізує завдання обґрунтування та впровадження комплексу регуляторних заходів, які, з одного боку, здійснюють не одиничний, а системний стабілізуючий вплив на відтворювальну систему пов'язаних ринків, долаючи асиметричність її розвитку, з іншого, сприяють реалізації економічних інтересів не окремих суб'єктів ринку, а держави та суспільства, забезпечуючи приріст секторної доданої вартості, податкових надходжень і соціальних відрахувань.

Концептуальні засади оцінки ефективності товарних ринків як ресурсовідтворювальних елементів макроекономічної системи знайшли відображення в працях В.М. Лисюка [6], В.О. Точиліна, Т.О. Осташко [7], прикладна методика оцінки ефективності програми виробництва пшениці розроблена ученими С.М. Квашею, М.М. Ільчук та І.А. Коновал [8]. Водночас недостатньо уваги приділено розробці методики оцінки бюджетної ефективності виробничих і регуляторних заходів у системі суміжних або пов'язаних ринків, що дозволяє вибрати найефективніший захід із сукупності альтернативних, та обґрунтуванню прикладних критеріїв для такої оцінки. Ця